చిట్టిబాబు

శ్రీ వేదుల లక్ష్మణమూర్తి

అది హైదరాబాద్ నగరానికి వెలుపల మెట్ట పల్లములతోనున్న బయలు. అక్కడక్కడ మెట్టమీదొకటి పల్లంలో ఒకటి బంగళాలు కనుపిస్తున్నాయి. రాస్తాకు ఒకవైపున పల్లపుప్రదేశంలో ఒక చిన్న మామిడితోట ఉంది. దానిచుట్టూ ప్రహరీ గోడ, తోటమధ్య పెద్ద భవనం ఉన్నాయి. ప్రవేశ ద్వారందగ్గర ఒక కావలివాడు ఉన్నాడు. ఆ ద్వారానికి ఎదురుగా రోడ్డుప్రక్కను శిథిలమైన కట్టడమొకటుంది. అది బహుశా ఎవరిదో సమాధిచిహ్నం కావచ్చు. ఎత్తైన దాని తిన్నెమీదకూర్చుని తంబుర మీటుతూ గానంచేస్తున్నాడొక వ్యక్తి. తెల్లని ధోవతి, ఉత్తరీయము ధరించి తంబురమీటుతూ గానం చేస్తూన్న ఆ వ్యక్తి త్యాగరాజును తలపుకి తెస్తున్నాడు. ప్రొద్దు క్రుంకింది. చీకటి తెరలు లోకాన్ని అలముకొంటున్నాయి. అదేసమయాన ఒక మోటారు వచ్చి భవన ప్రవేశద్వారందగ్గర ఆగింది. షేర్వాణీ, షుర్వా, నల్లనిటోపీ ధరించిన ఒక భద్రపురుషుడు కారులోనుండి దిగి గానంచేస్తూన్న వ్యక్తిని చూస్తూ నిలబడ్డాడు. తన కంఠమును తంబురశ్రుతితో మేళవించి జయదేవుని గీతగోవిందశ్లోకమును గానంచేస్తున్నాడా యెదుట కూర్చున్న వ్యక్తి. తుమ్మెదల ఝుంకారమువంటి కంఠధ్వని, మధురస్మృతులను మేల్కొల్పే భావసంపద, భావమును స్పష్టంచేస్తూ, కళలను ఒలికించే రాగాలాపన, ఆ భద్రపురుషుని కొన్ని నిమిషములసేపు తన్మయుని చేశాయి. గానమాగింది. ఆ పురుషుడు చైతన్యమును కోలుకొన్నాడు. ఆ గాయకుని సమీపించి 'తమ నివాసమెక్కడ?' అని హిందీలో ప్రశ్నించాడు. 'నాకొక నివాసస్థానం లేదు' అని స్వచ్ఛమైన హిందీలో సమాధానమిచ్చాడు గాయకుడు. 'ఈ రాత్రికి మా యింటికి దయచెయ్యండి' అని వినయముట్టిపడుతూ కోరాడు పురుషుడు. 'తమదయ' అని లేచాడు గాయకుడు.

భద్రపురుషుడా గాయకుని ఎదురుగా తోటలోనున్న తన నివాసానికి వెంటబెట్టుకొని వెళ్లాడు. అతిథికి పళ్లూ పాలతో శ్రద్ధాభక్తిపూర్వకంగా ఆతిథ్యమిచ్చాడు. పిమ్మట వాని ఉనికి, ప్రస్తుత వ్యాపారం మొదలైన విషయాలు తెలుసుకోవే కుతూహలంతో నాలుగైదు ప్రశ్నలు వేశాడు ధనవంతుడు. అతడు ఉనికీ వ్యాపారమూ లేని వ్యక్తి అని తెలుసుకొన్నాడు. గానం వినాలనే తన కుతూహలం వెల్లడించాడు. అయిదారు జయదేవుని శ్లోకాలూ, రెండు గీతాలూ, రెండు కృష్ణలీలాతరంగాలూ వీనుల విందుగా పాడి వినిపించాడా గాయకుడు. ఆ భవనంలోని పదిమంది వ్యక్తులూ వాని గానంవిని ఆనందించారు. వారితోబాటు ఒక వృద్ధుడుకూడ సోఫాలో కూర్చుని గానం విన్నాడు. గానం సాగినంతసేపూ ఆ వృద్ధుడు వచ్చే దగ్గును బలవంతాన ఆపుచేసుకొంటూ తప్పనిసరియైనప్పుడు దగ్గుతూవున్నాడు. పాట ముగించి, గాయకుడు తనవద్దనున్న చేతిసంచినుండి మందుపొట్లామొకటి తీసి అందుండి కొంచెం మందు వేరే చిన్న పొట్లాంకట్టి ఆ వృద్ధునికిస్తూ 'దీన్ని సేవించండి. రాత్రి సుఖంగా నిద్రపడుతుంది' అన్నాడు. "ధన్యవాదాలు! మీకు వైద్యం తెలుసునుకాబోలు" అంటూ మందు తీసుకొని సేవించాడు వృద్ధుడు. ఆరాత్రి వృద్ధుడు సుఖంగా నిద్రపోయాడు. తెల్లవారినతరువాత ఆ వృద్ధుడేకాకుండా ఆ భవనములోనివారంతా ఆయన మందు ప్రభావాన్ని మిక్కిలి కొనియాడారు. గాయకుని తీసుకొనివచ్చిన భాగ్యవంతుడు వానికి తన కృతజ్ఞతను తెలియజేస్తూ, "మా తండ్రిగారి జీవిత సంధ్యాసమయంలో తమరు ధన్వంతరివలె దర్శనమిచ్చారు. ఎంతోమంది ఘనమైన డాక్టర్లచే మందు లిప్పించాం. కాని ఆయనకు బాధ తప్పడంలేదు. దయయుంచి వారు సుఖంగా దినములు గడపడానికి కొంతకాలం మందు యిప్పించండి. వారికి వ్యాధి తగ్గేవరకైనా మా ఆతిథ్యాన్ని స్వీకరించమని మా ప్రార్థన."

అన్నాడా భద్రపురుషుడు. "ఆతిథ్యానికేంగాని, ఈమందు నలభైదినాలకు సరిపోతుంది. దీన్ని సేవిస్తే వారు చాలవరకూ కోలుకొంటారు." అని చెప్పి మందు యిచ్చాడు గాయకుడు. ఆ ధనికుని బలవంతం చేత గాయకుడు అక్కడనే ఆగిపోయాడు. అప్పుడప్పుడు కొంచెంగా దగ్గవస్తూన్నా చాలాకులాసాగా ఉన్నాడు వృద్ధుడు. రెండురోజులు గడిచిన పిమ్మట—"తమరు అనుగ్రహిస్తే నాదొక మనవి" అన్నాడు ధనికుడు గాయకునితో. 'ఏమిటి?' అన్నట్లు చూచాడు గాయకుడు. "మేము నిస్సంతులము. తమ ఆశీర్వచనంవల్ల మాకొరత తీరుతుందని మా ఆశ."

"మీ దంపతుల ఆరోగ్యానికి సంబంధించిన విషయాలను వివరించండి. మందు తయారుచేసి యిస్తాను. ఆతరువాత భగవదనుగ్రహం" అన్నాడు గాయకుడు.

తనకేవిధమైన అనారోగ్యంలేదని చెప్పి తన భార్యకుగల అనారోగ్యాన్ని వివరించాడా భాగ్యశాలి. మధ్య మధ్య కొన్ని అవసరమైన ప్రశ్నలు వేస్తూ సమాధానాలు పొందాడు గాయకుడు. "బజారునుండి కొన్ని మూలికలు తెప్పించండి. మందు తయారుచేస్తాను."అని కొన్ని మూలికల పేర్లు వ్రాసి యిచ్చాడు. మూలికలు వచ్చాయి. రెండురోజులకు మందు తయారైంది. "ఈ మందును ఎనభైదినాలు మీ సౌభాగ్యవతిచేత సేవింపచెయ్యండి. ఇంక నాకు శెలవు" అని లేచాడు గాయకుడు.

"తమరు కొంతకాలం ఇక్కడనే ఉండాలని మా ప్రార్థన. ఈ గృహంలో తమకు సదుపాయంగా ఉండదు. అదిగో, ఆ మెట్టమీద ఉన్న బంగళా మాదే. అందు బసచేసి మమ్మ అనుగ్రహించండి. తమకు అక్కడ ప్రశాంతంగా ఉంటుంది." అని ప్రార్థించాడు భాగ్యవంతుడు.

"సరే, మీ ఆదేశాన్ని కాదనలేకపోతున్నాను" అన్నాడు గాయకుడు.

* * *

ఎనిమిదిసంవత్సరాలు గతించాయి. గాయకునికి ఆశ్రయమిచ్చిన భాగ్యశాలి ముద్దుల కుమారునికిప్పుడు ఏడుసంవత్సరముల వయస్సు. ప్రతిదినం తన కుమారుని గాయకుని సన్నిధికి తీసుకొని వెడుతూవుంటాడా భద్రపురుషుడు. ఆ బాలుడు చేతులు జోడించి 'నమస్తే' అని గాయకునికి నమస్కరించి వాని దీవనలందుతాడు.

ఇప్పుడు గాయకుడు 'సాధూరామ్' అనే పేరుతో ప్రసిద్ధికెక్కాడు. సాధూరామ్‌గారి పేరు నగరంలో చాలామందికి తెలుసు. ఆయనిచ్చే మందుతో ఎంతటి గడ్డువ్యాధులైనా నయమైపోతున్నాయని చాలా ప్రతీతి. వందలాది వ్యాధిగ్రస్తులు ఆయన దర్శనం చేసి మందు సేవిస్తూంటారు. సాధూరామ్ వింధ్యపర్వత ప్రాంతంనుండి వచ్చారనీ, గొప్ప సాధువని, అనేక మంత్రశక్తులు కలవాడని, వనమూలికల ప్రయోగంతో అసాధ్యమైన రోగాలను పోగొడుతున్నాడని వదంతి.

హైదరాబాద్ నగరానికి వెలుపలనున్న భాగ్యవంతుని బంగాళాలోనే ఆయన మకాం. ఒక వంటవాడు వారి స్నానభోజనాలకు యేర్పాట్లుచేస్తూంటాడు. మల్లుధోవతి లుంగీ కట్టు, తెల్లని ఉత్తరీయం ఆయన దుస్తులు. నాలుగు అంగుళాలవరకు పెరిగిన గడ్డం, గిరజాలుతిరిగిన తలకట్టు, మంచి పోషణలోవున్న శరీరము, ఆయనొక కళాకారునిగాను, యోగాభ్యాసకునిగానుకూడా నిరూపిస్తాయి. ఉత్తమ కళాకారుడుగా ఆయన ప్రసిద్ధికెక్కకపోయినా కళాకారునికుండవలసిన లక్షణాలన్నీ ఆయనలో ఉన్నాయి. శాస్త్రసమ్మతముగా ఆయన పాడలేకపోవచ్చు. కాని వీనులవిందుగా జయదేవుని గీతాలు, శ్రీ కృష్ణలీలా తరంగాలు తన తంబురశ్రుతిమీద గానంచేస్తూంటాడు. ఆయన నీటిరంగులతో చిత్రించిన ప్రకృతిదృశ్యాల చిత్రాలు నాలుగు బంగళాలోని గోడలమీద ఉన్నాయి. ప్రతిదినం బ్రహ్మముహూర్తాన లేచి శరీర వ్యాయామంచేస్తాడు. సూర్యోదయమయే వేళకు స్వచ్ఛమైన తెల్లని దుస్తులతో బంగళా ముందు భాగంలో కుర్చీలో కూర్చుంటాడు. రెండు పళ్లుతిని పాలు త్రాగుతాడు. ఉదయం ఏడుమొదలు పన్నెండు గంటలవరకు రోగులు ఒక్కొక్కరే వరుసగా వస్తారు. వారు చెప్పినది విని మందు ఇస్తాడు. ఆహార విహారాలకు కొన్ని నియమాలు చెప్పిపంపుతాడు. మందు ఖర్చునకుగాను ఆయనకెదురుగావున్న డబ్బాలో ఎవరికి తోచినసొమ్ము వారు వేసి వెళ్లిపోతారు. పన్నెండు దాటాక ఎంతటివారికైనా మందు యివ్వబడదు. వారి దర్శనమే లభించదు. సాయంకాలం మధురమైన గానం ఆ బంగళా ఆవరణనుండి వినిపిస్తుంది. రాత్రి

ఏడు మొదలు పదిగంటలవరకు ఇరవైమువ్వైమంది భగవద్భక్తులు అక్కడ భజనలో పాల్గొంటారు. రాగ తాళములతో కూడిన పరమేశ్వర సంకీర్తన, ఆత్మ పరమాత్మలో ఐక్యమైనట్లు అక్కడి ప్రశాంత ప్రకృతిలో లీనమౌతుంది.

*　　　*　　　*

పసిడిపంజరంలోని చిలుక మానవుల చర్మచక్షువులకు చాలా మనోహరంగా కనిపిస్తుంది. దాని శరీర లావణ్యం మానవులను ముగ్ధులజేస్తుంది. దాని పలుకులు వీనులకు విందుచేస్తాయి. వారు దానిచుట్టూచేరి పళ్ళూ పాలూ ఇస్తారు. రమ్యమైన దాని బాహ్య సౌందర్యాన్ని చూచేవారేగాని దాని హృదయావేదన గ్రహించి సానుభూతి ప్రకటించగలిగే మానవులెందరుంటారు? తన స్వేచ్ఛాస్వాతంత్ర్యాలను కోల్పోయి, తోటివిహంగముల సాంగత్యానికి దూరమై ప్రియురాలి విరహంతో తపించి, కన్నీరు మున్నీరుగా యేడ్చే ఆ కీరహృదయాక్రందనం వినగలిగే మానవు లెందరున్నారు?

హైదరాబాద్‌లో సాధూరామ్ అనే పేరుతో ప్రసిద్ధికెక్కిన వ్యక్తికిని పంజరంలోని చిలుకకును ఒక్క విషయంలో మాత్రమే భేదముంది—చిలుక మానవులచే బంధింపబడుతుంది. బంధవిముక్తికై తన సర్వశక్తులనూ ధారపోసి ఓడిపోతుంది. కాని సాధూరామ్ తనకుతానే కోరి తెచ్చుకొన్నాడు బంధనం. బాహ్యప్రపంచంలోకి పోయి తనవారినిచేరి సాటివారిలో సంతోషంగా జీవించాలని వాని హృదయం, పంజరంలోని చిలుక హృదయంవలె కొట్టుకొంటోంది. బయటికిపోయి తనవారిని చేరడానికి అవకాశంగాని, శక్తిగానిలేక తల్లడిల్లుతుంది చిలుక. తనవారిని చేరడానికి అవకాశమూ శక్తీ రెండూ ఉన్నా కదలలేక పోతున్నాడు సాధూరామ్. ఇందుకు కారణం?

*　　　*　　　*

చిట్టిబాబు నివాసస్థానం కాకినాడకు దగ్గరలోనున్న ఒక గ్రామం. చిన్నతనంలోనే తల్లిని కోల్పోయాడు. ఆనాటినుండీ తల్లిలేని లోపంలేకుండా అతి గారాబంతో పెంచాడు తండ్రి. వైదికవృత్తిచేస్తూ తనకువచ్చే అతి స్వల్పమైన రాబడితోనే కుమారునికి సమస్తసదుపాయాలూ కలుగజేస్తూ ఉండేవాడాయన. గారాబం ఎక్కువైన కారణంచేత చిట్టిబాబు ఎప్పుడూ బడికి వెళ్లడంగాని చదవడంగాని జరుగలేదు. పన్నెండేళ్ల వయస్సు వచ్చేవరకూ ఆటపాటలతోనే కాలం గడిపేవాడు. తన గ్రామంలోగాని చుట్టుప్రక్కల గ్రామాల్లోగాని జరిగిన నాటకాలు, హరికథలు అతను కననివిగాని విననివిగాని లేవు. వీని పోరుపడలేక ప్రతీ వినోదానికీ తండ్రి తీసుకొని వెళ్లేవాడు. తాను విన్న పాటలు పాడడం, బొమ్మలు గీయడం వానికి చాలా ప్రియమైనవి. ఎల్లప్పుడు శుభ్రమైన తెల్లని దుస్తులు ధరించటం వానికి ఆనందం. ఆ తరువాత చిట్టిబాబు సవతితల్లి అదుపాజ్ఞల్లో ఉండవలసివచ్చింది. అప్పటినుండీ వానికి లోకంలోని కష్టసుఖాలంటే యేమిటో తెలియడం ప్రారంభమైంది. చిన్నప్పటినుండీ ఒకరి అదుపాజ్ఞల్లో ఉండకుండా స్వేచ్ఛ ననుభవించాడు. అందుచే సవతితల్లి అధికారం వానికి సహింపరానిదైనది. వాని గ్రామానికి రెండుమైళ్ల దూరంలోవున్న గ్రామంలో వాని తల్లివైపు బంధువులున్నారు. అక్కడికి పోయి అక్షరాభ్యాసం ప్రారంభించాడు. రెండు సంవత్సరాల్లో చక్కగా చదువను వ్రాయను నేర్చుకొన్నాడు. తరువాత ఆ గ్రామంలోని సంస్కృతపాఠశాలలో చేరి రెండుమూడు కావ్యాలు చదివాడు. తాను రెండోవివాహం చేసుకొన్న తరువాత తన గృహపరిస్థితులు మారి చిట్టిబాబు విషయంలో తటస్థంగా ఉన్నాడు తండ్రి. వానికి అవసరమైనప్పుడు రూపాయో అర్ధో యివ్వడం తప్ప వాని విషయంలో కలుగజేసుకోడం లేదు వాని తండ్రి. వాని భవిష్యజ్జీవితానికి తగినమార్గం చూపించేవారెవరూ లేరు చిట్టిబాబుకు. తనకుతానే స్థిరమైన బాట యేర్పాటుచేసుకొని అందులో పయనించి అభివృద్ధికి రావడానికి తగినంత జ్ఞానమూ వయస్సూకూడ లేవతనికి. రెండుసంవత్సరాలు మాత్రమే సంస్కృతం చదివి తరువాత సంగీతం నేర్చుకొనడం మొదలుపెట్టాడు. నాలుగైదు నెలలు గడిచాక సంగీతంమాని చిత్రాలు గీయడం అభ్యసించాడు. అదికూడా అయిదారు మాసాలుమాత్రమే సాగింది. ఆ తరువాత హిందీ చదివి మధ్యమపరీక్ష పాసయాడు.

ఏది చదువుతున్నా తరచు నాటకాలూ సినీమాలూ చూడ్డం వానికి అత్యవసరమైన విషయం. కొంతమంది స్నేహితుల్ని కూడగట్టి ఒక నాటక సమాజం యేర్పాటుచేశాడు. చిన్న చిన్న నాటకాలు తోడిపిల్లలకు ప్రదర్శిస్తూ ఉండేదా నాటకసమాజం. చిట్టిబాబు పాట, నటన, పిల్లలనేకాకుండా పెద్దలను

కూడా ఆకర్షించేవి. పెద్దవాళ్లతో జంకులేకుండా మాట్లాడడం, తన పాటచే వారిని మెప్పించడంవల్ల స్వగ్రామంలోనూ — చదువుకొనే గ్రామంలోనూ చిట్టిబాబుని ఎరుగనివారు లేరు. ఎల్లప్పుడూ శుభ్రమైన బట్టలు కట్టుకోడం, పిన్నలతోనూ పెద్దలతోనూ చనవుగా మాట్లాడడం, మధురంగా పాడడం వాని ప్రత్యేకాకర్షణ. ఫలానా చోట తినాలి, ఫలానా చోట పరుండాలి అనే నియమం వానికి లేదు. భోజనం వేళ ఎవరింటి దగ్గర ఉంటే అక్కడ భోజనం చెయ్యడం, నిద్రపోయే వేళ ఎక్కడ వుంటే అక్కడ నిద్రపోవడం అలవాటయింది. ఈవిధంగా చిట్టిబాబు వయస్సు ఇరవై సంవత్సరాలు దాటిపోయింది. తండ్రి వానికి పెళ్ళి ప్రయత్నం చేశాడు. దమ్మిడీ సంపాదించడానికి మార్గం లేనివాణ్ని, నాకు పెళ్ళి వద్దని తండ్రితో మొర పెట్టుకున్నాడు చిట్టిబాబు. కాని వాని ఆప్తబంధువులంతా రకరకాలుగా నచ్చజెప్పి వివాహానికి సమ్మతింప జేశారు. ఎవరెన్ని జెప్పినా వినే స్వభావం కలవాడు కాదు. కాని వానికి భార్యగా ఎన్నికైన కన్య సౌందర్యం వానిని మంత్రముగ్ధుని చేసింది. ఆమె లావణ్యం వాని భవిష్యజ్జీవితానికి సంబంధించిన ఆలోచనను దూరం చేసింది. పెండ్లి చేసుకోను అనే వాని పట్టుదలను సడలింపజేసింది. నిరాడంబరంగా చిట్టిబాబుకు వివాహమైంది. వానికి ఏవిధమైన ఆస్తిపాస్తులూ లేవు. ఏదైనా నౌకరీచేసుకొని జీవించడానికి తగిన చదువులేదు. ఇంతవరకూ యేవిధమైన మనోవేదనా లేకుండా ఆకాశంలోని విహంగంలా జీవించాడు. తన ఆహార విహారాలకు సంబంధించిన చింత వానికెప్పుడూ కలగలేదు. నూతనవధువుతో ఒక నెలరోజులు మాత్రం ఆనందముగా గడిపాడు. తరువాత రోజులు గడచినకొద్దీ వాని ఆనందం దూరమౌతోంది. తండ్రి సంపాదనతో తనూ భార్యా, తండ్రీ సవతి తల్లీ, నలుగురు ప్రాణులు జీవించడం అసంభవమయింది. బియ్యం లేవు, పప్పు లేదు, ఉప్పు లేదు అని చెప్పే సవతితల్లి మాటలు వానికి హృదయవిదారకంగా ఉన్నాయి. తాను డబ్బుసంపాదించాలి. అది ఎలా సాధ్యపడుతుంది? నౌకరీ చెయ్యాలంటే చదువుకావాలి. ఇప్పుడు చదవడం అసంభవం. దానికి పెట్టుబడికావాలి. ఏ చిన్న వ్యాపారం చేద్దామన్నా పెట్టుబడిలేనిదే సాగదు. తనకు బాగా స్నేహితులు పరిచితులు అయిన కొంతమంది ధనవంతుల్ని ఋణం యాచించాడు. నిరాధారుడైన వానికి ఋణమెవరిస్తారు?

ఇంతలో వాని మేనత్తగారి అల్లుడు వాళ్ళ గ్రామం వచ్చాడు. ఆయన ప్రసిద్ధికెక్కిన ఆయుర్వేద వైద్యుడు. గుంటూరులో ఉంటున్నాడు. ఆయన్ని ఆశ్రయించి వైద్యం నేర్చుకొంటే బ్రతుకు తెరువుకు సాధనం కాగలదని అనుకొన్నాడు చిట్టిబాబు. తన పరిస్థితినంతా ఆయనతో వివరించాడు. ఆయన వాని స్థితికి జాలిపడి తనతో రమ్మన్నాడు. ఒక సంవత్సరం పాటు భార్యను పుట్టింట ఉంచి తాను గుంటూరులో వైద్యం నేర్చుకొనడమే తన పరమలక్ష్యమని నిర్ణయించుకొన్నాడు. ఆ మరునాడే భార్యను పుట్టింటికి పంపించి తాను గుంటూరు వెళ్లాడు. వాని మకాము భోజనము వాని మేనత్తగారి అల్లుని ఇంట్లోనే. ఆయన వైద్యశాస్త్రం బాగా చదువుకొన్న ఘనవైద్యుడు. మందులు తయారుచెయ్యడం వాటిని అమ్మడం, వైద్యంచెయ్యడం ఆయన వ్యాపారం. చిట్టిబాబు ఆయన పనులన్నిటిలోనూ పాల్గొంటూ ఆయనకు చేదోడుగా ఉండేవాడు. వాని మేనత్త కూతురు వానికంటె రెండేళ్లు పెద్దది. వానితో ఎంతో చనువుగా ఉండి వానిని చాలా ఆదరించేది. ఆమెభర్త వయస్సు నలభై సంవత్సరాలు - దాటి ఉంటుంది. అయిదారుమాసాల క్రితమే వారి వివాహమైంది. ఆయన యీమెను ద్వితీయవివాహం చేసుకొన్నాడు. తన భార్య చిట్టిబాబు, మేనత్త మేనమామ బిడ్డలని ఆయన ఎరుగును. కాని వారు చనవుగా మాట్లాడుకోడం ఆయనకు కష్టం కలిగించేది. ఆమెతనతో ఎక్కువచనవుగా మాట్లాడి వేళాకోళాలు చెయ్యడం చూచి చిట్టిబాబు తన్నుతాను సంబాళించుకొంటూ ఆమెను తప్పించుకొని దూరదూరంగా తిరుగుతూండేవాడు. ఆమె ప్రవర్తనలోని పరివర్తన చిట్టిబాబు కనిపెడుతూనే ఉన్నాడు. సాధ్యమైనంతవరకు ఆమె ఎదుట బడకుండా తిరిగేవాడు. ఒకనాడు సాయంకాలం చిట్టిబాబు ఒంటరిగా మందుల గదిలో ఉండగా ఆమె వచ్చింది. 'ఆమందు ఏంపని చేస్తుంది? వీటిలో మగవాళ్ల మందులేవి? ఆడవాళ్ల మందులేవి? మొదలైన అర్థరహితమైన ప్రశ్నలు వేస్తూ అతిడు తొలగుతూన్నా దగ్గర దగ్గరగా నిలబడి వెకిలిగా నవ్వుతూ

మాట్లాడుతోంది. అదే సమయాన ఆమె భర్త అక్కడికి రావడం వారిద్దర్ని ఆ గదిలో చూడ్డం తటస్థించింది. ఆ మరునాడే ఆయన చిట్టిబాబుని ఏకాంతముగా కలుసుకొని "ఇప్పటికి నీవు వచ్చి ఆరుమాసాలైంది. ఇంత వరకూ ఏదో కొంతవరకూ వైద్యం నేర్చుకొన్నావు. ఎక్కువకాలం నీవు భార్యను పుట్టింటిదగ్గర వదలడం మంచిపనికాదు. ఇంక ఇంటికి చేరి స్వతంత్రంగా వైద్యం చేసుకుంటూ కాలక్షేపం చెయ్యడంమంచిది" అని నిర్మోహమాటంగా చెప్పాడు. చిట్టిబాబుకి ఆయన చెప్పింది నిజమే అనిపించింది. సామాన్యమైన వ్యాధులకు చికిత్స చెయ్యగలిగే శక్తి తనకు కలిగింది. తాను వివాహమైన నెలరోజులకే భార్యను వదిలిపెట్టాడు. ఇంకా ఇలాగే కాలక్షేపం చేస్తే ఆమెకుచాలా అన్యాయం చేసినవాడౌతాడు. తన భార్య కుటుంబం తలపుకి వచ్చేసరికి వాని మనస్సు వికలమైంది. ఇంక ఒక్క గంటకూడా అక్కడ ఉండడం దుర్భరమనిపించింది. మరునాడు ఆయన్నడిగి కొన్ని సామాన్యమైన మందులు, పది రూపాయలు తీసికొని ఇంటికి బయలుదేరాడు. ఆయన సంతోషంతో ఆశీర్వదిస్తూ వానిని సాగనంపాడు.

* * *

ఇంటికి వచ్చినవెంటనే భార్యను తీసుకొని వచ్చాడు చిట్టిబాబు. తాను వైద్యం చేస్తాడనే విషయము అందరికీ తెలియజెయ్యడమెలాగ అనే సమస్య బయలుదేరిందతనికి. తనకు పరిచితులైన వారందరితోనూ, తాను, గడచిన ఆరుమాసాల్లోనూ వైద్యం నేర్చుకొన్నాననే విషయం వివరించాడు. యింక తాను వైద్యవృత్తితో కాలక్షేపం చేస్తానని చెప్పాడు. ఇదివరలో చిట్టిబాబు ముద్దుముద్దుగా పాటలు పాడి చిన్న చిన్న నాటకాలలో వేషాలు వేసేవాడు. కొంతమంది కళాభిమానులు వారికి ఏపనీ లేనప్పుడు కాలక్షేపానికి వానిని వినియోగించుకొనేవారు. ఆరుమాసాల్లో అతను వైద్యుడయాడంటే ఆ గ్రామంలోనివారికి నవ్వువచ్చింది. హేళనభావంతో నవ్వుతు వాని మాటలకు ఊకొట్టేరు. చిట్టిబాబు స్వగ్రామం చేరి వారం గడచింది. మందిమ్మని వచ్చినవారెవరూ లేరు. ఇంకోవారం గడచినా వానిదగ్గరకు యెవరూ రాలేదు. గుంటూరులో పదిరూపాయలు అప్పు తీసుకొని ఇంటికి వచ్చాడు. భార్యను తీసుకొనివచ్చాడు. పది రూపాయలు అంతటితో పూర్తి అయాయి. ఒక రోజంతా ప్రయత్నంచేసి మరో పదిరూపాయలు అప్పు సంపాదించాడు. వారంరోజులకు అవికూడా ఖర్చయిపోయాయి. తండ్రిసంపాదనతోనే అన్నపానాలు అతికష్టంమీద గడుస్తున్నాయి. తండ్రిసంపాదన రోజుకి ఒకరూపాయికి మించిఉండదని వానికి తెలుసు. ఆయన కుటుంబపోషణకై యేవిధంగా కష్టపడుతున్నదీ తాను కళ్లారా చూస్తున్నాడు. అటువంటప్పుడు తాను ఎంతోకొంత సంపాదిస్తేనేగాని కుటుంబ నిర్వహణ అసంభవమౌతుంది. తన వైద్య వ్యాపారం వ్యాపింపచెయ్యడమెలాగ అనే ప్రశ్నతో వాని మనస్సు రాత్రింబవళ్లు తీవ్రంగా పనిచేస్తోంది. ఆ గ్రామంలో ఒక ఎల్లోపతి వైద్యుడు ఒక ఆయుర్వేద వైద్యుడు ఉన్నారు. వారు తమ వృత్తిలో తగినంతగా సంపాదిస్తున్నారు. అనేకమంది వారి వద్దకు వెళ్ళి వైద్యం చేయించుకొంటున్నారు. వారి మందుల బీరువాలు, వారి వేషభాషలు చూస్తే తాను కూడా అటువంటి యేర్పాట్లు చేసుకొంటే ఉపయోగపడగలదని వానికి తోచింది. కాని వాటికి పెట్టుబడి కావాలి. పది రూపాయలు అప్పు దొరకడమే దుర్ఘటమైతే రెండు మూడు వందలైనా ఖర్చయే ఏర్పాట్లు తానెట్లు చెయ్యగలడు. అసంభవమనిపించిందతనికి. అయినా నిరుత్సాహపడక ఒక బల్లకు నల్లరంగువేసి దానిమీద 'శ్రీ లక్ష్మీ ఆయుర్వేద వైద్యశాల' అని చక్కగా వ్రాసి తమ యింటిమూరుకి వ్రేలాడదీశాడు. ఒక నెల అతి కష్టం మీద గడిపాడు. ఈ నెల రోజుల్లోనూ ఇద్దరు కూలిపని చేసుకొనేవారికి తనకు గడ్డంగీసే మంగలికి మాత్రం నాలుగైదుసార్లు మందు లిచ్చాడు. ఒక కూలీ అర్ధ రూపాయి మరియొకడు ఒక రూపాయి యిచ్చారు. ఊళ్లో అర్ధ, పావలా, రెండూ మూడూ చొప్పున అప్పులు యేభై రూపాయలవరకూ తేలాయి. నిత్యమూ బాకీలడిగే వారికి సమాధానం చెప్పడం చాలా కష్టమౌతోంది. ఈ రకమైన కష్టం తానెప్పుడూ అనుభవించి యెరుగడు. ఇంక దినములు దొర్లించడం దుస్సాధ్యమనిపిస్తోందతనికి. రెండు మూడు పేటెంటుమందులు తయారుచేసి దుకాణదార్లకు అమ్మడం మంచిదనిపించిందతనికి. అందుకైనా మొదట ఒక పాతిక ముప్పైరూపాయలు పెట్టుబడి పెట్టాలి. నాలుగురోజులు విశ్వప్రయత్నం చెయ్యగా ఒకరిదగ్గర

పది మరి యిద్దరి స్నేహితులదగ్గర రెండు అయిదురూపాయలు అప్పు సంపాదించగలిగాడు. వెంటనే అవసరమైన మూలికలు వగైరా సరుకులుకొని చంటిపిల్లల బల్ల వ్యాధికొకమందు, కురుపులు చిడుము మొదలైనవాటికి ఒకమందు, మలబద్ధకమున కొకమందు తయారుచేసి వాటిని సీసాలలో ఉంచాడు. కాగితం ముక్కల మీద మందులపేర్లు, వాటి గుణములు వ్రాసి చిన్నసీసాలమీద అంటించాడు. ఒక వారం రోజుల్లో ఒక్కొక్క రకానికి ఇరవై మందుసీసాలు తయారయాయి. వాటిని తీసికొని అద్దెసైకిలుమీద ఒక్కొక్క గ్రామమే చూచుకొంటూ కాకినాడ చేరాడు. ఏ దుకాణంమీదకు వెళ్లి అడిగినా అవి అమ్మడయే సాధనం కనుపించలేదు. "నాలుగేళ్ల క్రితం కొన్నమందులు అమ్ముడుకాక బూజుపట్టి పడి ఉన్నాయి. ఇంకా మాకు మందులెందుకయ్యా బాబూ" అన్నాడొకడు. మందుసీసామీద చేవ్రాతతో ఉన్న లేబిలుచూచి 'అబ్బే, ఇలాంటివి అమ్ముడుకావు' అన్నాడింకో షావుకారు. ఫలానా మందులున్నాయి తీసుకొంటారా అంటే సమాధానమే చెప్పక బేరాలు చూచుకొంటూ గంటసేపు నిలబెట్టి 'పోవయ్యా, ఇప్పుడు తీరిక లేదు' అని కసిరాడు ఒకవ్యాపారి.... ఈవిధంగా రెండురోజులు కాళ్లరిగేటట్లు తిరిగినా ఒక్కసీసాకూడా అమ్ముడుకాలేదు చిట్టిబాబుకి. రెండుపూటలు పట్నంలోఉన్న దూరపుబంధువులింట్లో భోజనం చేశాడు. ఒకపూట హోటల్లో భోజనం చేశాడు. ఒక పూట ఇంక భోజనానికి దగ్గర డబ్బులు లేవు. ఆ పూట భోజనం లేకుండానే గడిపి మూడోరోజుకి యింటికి చేరాడు. సైకిలు అద్దె రెండున్నర రూపాయలు యివ్వవలసి వచ్చింది. ఇప్పుడు ఇచ్చి తీరాలన్నాడు షాపు యజమాని. సాయంకాలానికి యిస్తానని వానిని అతికష్టం మీద ఒప్పించి యిల్లు చేరాడు. ఆ సాయంకాలం సైకిలుషాపు యజమాని వచ్చి డబ్బిమ్మన్నాడు. రేపు తప్పకుండా యిస్తానన్నాడు. 'అదేం పనికిరాదు పాత బాకీ అర్ధరూపాయి, ఇప్పుడు రెండున్నర రూపాయలు యిస్తేనేగాని కదల' నని కూర్చున్నాడు. చుట్టుప్రక్కలవాళ్లు నలుగురూ చేరి నాలుగు విధాలుగానూ మాట్లాడ్డం మొదలు పెట్టారు. వానికేమి చెప్పాలో తోచలేదు చిట్టిబాబుకి. చివరకు వాని తండ్రి వచ్చి 'రేపు నేనిస్తాను నాయనా' అని బ్రతిమాలి పంపించాడు.

ఈ సంఘటనంతా చిట్టిబాబు భార్య సుమ్మం లోపల నిలబడి చూస్తూనే ఉంది. తన బీదతనము చేతకానితనము భార్యకు తెలియనీయకూడదని పెళ్ళయిన మరునాటినుండీ ప్రయత్నిస్తూనే ఉన్నాడు. కాని సవతి తల్లి నోటిని కట్టలేకపోయాడు. ఊళ్లోని అప్పుల సంగతులైనా ఆమెకు మరుగుపరచాలని ప్రయత్నించాడు. నేడు ఆ బండారంకూడా బయటపడిపోయింది. అవమానంతో వాని తల క్రుంగిపోయింది. అందాలుచిందే ఆ నూతన వధువుకి తన ముఖం చూపించలేకపోయాడు. ఇంక ఇంట్లోకి వెళ్ళకుండానే బయలుదేరి తాను చదువుకొన్న గ్రామంలో పినతల్లిగారింటికి వెళ్ళాడు. తన పినతల్లిని యేదో విధంగా ఇరవైరూపాయలు అప్పుయిస్తేనేగాని తన పరువు నిలబడదని ప్రాధేయపడ్డాడు. ఈ యిరవై రూపాయలతో చిల్లర బాకీలు తీర్చుకొని తనవద్ద నిల్వ ఉన్న మందులతో కాలక్షేపం చెయ్యగలనని చెప్పాడు. ఆమె జాలిపడి ఇరవై రూపాయలు యిచ్చింది ఆ రాత్రి అక్కడే వుండి మరునాడు ఉదయమే కాకినాడ బస్సు ఎక్కాడు. అక్కడినుండి మరునాటికి బెజవాడ చేరుకొన్నాడు. హోటలుకి వెళ్ళి భోజనం చేసి ఇంక యేమిటి కర్తవ్యం అని ఆలోచిస్తూ బయటకు వచ్చాడు. ఒక సాధువు తంబుర మీటుతూ పాడుకొంటూ హోటలు యెదుట నిలబడ్డాడు. సాధువును చూడగానే చిట్టిబాబు మనస్సులో యేదో తళుక్కుమంది. వాని దగ్గరకు వెళ్లి "ఇలాంటి తంబుర ఒకటి కావాలి. ఎలా దొరుకుతుంది? దాని ఖరీదు ఇచ్చేద్దాం" అన్నాడు "దొరక్కం బాబూ, నాలుగు రూపాయలౌతుంది. తమరు తెమ్మంటే సాయంత్రం తెస్తాను." అన్నాడు సాధువు. "తప్పకుండా తీసుకొనిరా. సాయంత్రం నేనిక్కడే ఉంటాను." అన్నాడు చిట్టిబాబు ఆ పూట, కాలక్షేపానికి బజారంతా తిరిగాడు. పుస్తకాల దుకాణంలో భగవత్సంబంధమైన గీతాలు గల పుస్తకాలకై వెతికాడు. 'గీత గోవిందములు' 'శ్రీ కృష్ణలీలాతరంగములు' రెండు పుస్తకాలు కనుపించాయి. వాటిని కొని హోటలుదగ్గరకు చేరాడు. సాయంకాలం సాధువు తంబురతీసుకొని వచ్చాడు. నాలుగు రూపాయలు వాని చేతిలోపెట్టి తంబుర తీసుకొన్నాడు. తంబుర, పుస్తకాలూ చూచేసరికి వానికేదో చెప్పలేని విషాదమూ ఆనందమూకూడా కలిగాయి. అవి

చేతిలో ఉండగా ఎవరైనా దూస్తారేమోనన్న భయం కలిగింది. బెజవాడ తన గ్రామానికి దగ్గరగా ఉందని పించింది. జేబులోని డబ్బు దాచుకొన్నాడు. ఈ డబ్బుతో ఇంకా చాలాదూరంపోవచ్చుననుకొన్నాడు. తిన్నగా స్టేషనుకి చేరి హైదరాబాద్‌కి టిక్కెట్టు తీసుకొన్నాడు. ఇంక ఒక్క అణా మాత్రమే వాని జేబులో మిగిలింది. ఎందుచేతనో పరవాలేదని పించిందతనికి. రైలు కొంతదూరం సాగిన తరువాత తంబుర శ్రుతిబిగించి తనకు వచ్చినగీతాలూ, శ్లోకాలూ ఒక గంటసేపు పాడాడు. ఆ పెట్టెలోని వారంతా తన్మయులై విన్నారు. పాట ముగించి తంబుర క్రింద పెట్టాడు. అతనికి దగ్గరలో కూర్చున్న ఇద్దరు వ్యక్తుల్లో ఒకాయన పావులా, ఇంకో వ్యక్తి అణా యిచ్చారు. మరో అయిదు నిమిషాల్లో ఆ పెట్టెలోని వారు ఎవరికి తోచింది వారు యిచ్చారు. చిట్టిబాబు, చేతిలోని డబ్బులవైపు కొన్ని క్షణాలు చూచాడు. కళ్లు నీళ్ళతో నిండాయి. ఆ పెట్టెలోని వారంతా వానికి అపరిచితులైనా, వారి వైపు చూడలేక పోయాడు. ఆడబ్బులు జేబులో వేసుకోడానికి వానికి చాలాసిగ్గూ, భయమూ, సందేహమూ కలిగాయి. బరువెక్కిన హృదయంతో, నీళ్లునిండిన కళ్లు మూసుకొని కూర్చున్నాడు. ఒక గంట గడచిన తరువాతగాని ఆ డబ్బులు జేబులో వేసుకోన లేక పోయాడు.

*　　　*　　　*

హైదరాబాద్ చేరిన ఆరుమాసాల తరువాత చిట్టిబాబుకి ఒక భాగ్యవంతుని ఆశ్రయం లభించింది. చిట్టిబాబు గాయకుని రూపంలో ఆ ధనవంతుని ఆకర్షించాడు. వైద్యుని రూపంలో వాని ఆదరాభిమానాలు పొందాడు. వానికి కుమారుడు కలగడంతో ఆ కుటుంబానికి ఆరాధ్యదేవత అయినాడు.

ప్రతికూల పరిస్థితుల కఠినప్రహారాల్ని తట్టుకోలేక ఇల్లు వదలివచ్చాడు. వాని వేషభాషలు, ప్రవర్తనచూచి ప్రజలే వానికి 'సాధూరామ్' అని పేరుపెట్టి వాని నొక సాధువుగా పరిగణిస్తున్నారు. సిరిరా మోకాలొడ్డువాడెవడు? పేరుప్రఖ్యాతుల్ని, పూజనీయస్థానాన్ని అయాచిత ధనార్జనను కలుగ జేసిన పదవిని కాలదన్నుకొనే టంత మూర్ఖుడు కాడు భాగ్యశాలికి కుమారుడు కలిగిన తరువాత చిట్టిబాబు భాగ్యరేఖ బయటపడింది. వానిలో రెండు సంవత్సరముల నుండి సుప్తమైన మధురస్మృతులు జాగృతమౌతున్నాయి. నిరాశానిబిడాంధకారంలో ఆశాద్యుతులు దీపింపనారంభించాయి.

వానివద్దకు వచ్చే వ్యాధిగ్రస్తులు నిత్యమూ మందుల ఖర్చుకై ఎవరికి తోచింది వారు డబ్బాలో వేస్తూంటారు. ప్రతిదినం మధ్యాహ్నం సాధూరామ్ స్వయంగా డబ్బీని తెరుస్తాడు. ఏభై మొదలు వంద రూపాయలవరకూ ప్రతిరోజూ దానిలో సొమ్ము ఉంటుంది. మందులఖర్చులుపోను ప్రతి నెలా రెండు వేల రూపాయలవరకూ నిల్వచేస్తున్నాడు. ధనంతోపాటు వానిలో ఆత్రత పెరుగుతోంది. ఏకోలక్ష్యాన్ని చేరడానికి అనుదినమూ అటుమటిస్తోంది వాని మనస్సు. మధుర స్మృతుల సుధాపానంతో మత్తెక్కి ఉరకలు వేస్తోంది వాని మనస్సు.

తాను యువకుడు. తన రూపానికి యోగ్యతకు మించిన భార్యను పొందాడు. కడు బీదవారి కడుపున పుట్టిన కారణంచేత లక్ష్మి తనకు భార్య అయింది. ఆమె సౌందర్యానికి తాను ముగ్ధుడయాడు. ఆమె శరీరపు వంపుసొంపుల కదలికతో తన హృదయం ఉయ్యాల లూగింది. తాను భవిష్యత్తులో ఆమెతోకూడి ఆనంద తరంగాలమీద కేరింతలు కొట్టాలని కలలుకన్నాడు. క్రొత్తగా కాపురానికి వచ్చిన అందాలరాణి సిగ్గువిడచి తనతో మాట్లాడేవరకైనా ఆమెతోఉండే భాగ్యం తనకు లభించలేదు.

భార్య స్వరూపాన్ని మననంచేస్తూ తియ్యని తలపులతో తన్మయుడై కొన్ని వందల రాత్రులు గడిపాడు సాధూరామ్ పేరుతోఉన్న చిట్టిబాబు. సాధ్యమైనంతవరకు స్వవిషయాన్ని మరచి కాలం గడపడానికి వీలుగా కార్యక్రమం యేర్పాటు చేసుకొన్నాడు. కాని మధ్యాహ్నం రెండుమూడు గంటలు, రాత్రి ఎనిమిదిగంటలకాలం వానికి ఏకాంతవాసం తప్పలేదు. కాని ఆ యేకాంతసమయం వానికి ప్రియమైనదిగా కనుపించేది. మధురస్మృతులు వానికి దుఃఖాన్ని కలుగజేసినప్పటికి ఆ దుఃఖంలో వానికి యేదో మాధుర్యం కనుపించేది. అతడు తన ప్రియురాలితో గడపిన అమూల్యమైన కొలది దినాలలో ఆర్థికంగా చాలా అసమర్థుడు. అప్పటికవి అమూల్య దినాలుగా కనుపించినా వాటిలో కొంత లోపం ఉన్నట్లుగా ఇప్పుడు వానికి తోస్తోంది. ఆ లోపంకూడా లేకుండా సంపూర్ణమైన ఆహ్లాదాన్ని తృప్తిని కలుగజేసే జీవితాన్ని గడపడానికి కావలసినది ధనం. దానికై రమారమి పది సంవత్సరాలుగా తపస్సుచేశాడు. చెదరిపోయే మనస్సును అనేకసార్లు కూడగట్టి బంధించాడు. తన

యౌవనం సడలకుండా ఉండాలని నిత్యమూ వ్యాయామం చేశాడు తన అవయవసౌష్టవం చూచుకొని మురిసేవాడు. తన కంఠమాధుర్యానికి ముగ్ధుడయేవాడు. తన యవ్వనం, తన శరీరం, తన గానం తనవికావని వాని భావన. పది సంవత్సరాలు తన యెడబాటుతో తపింపజేసిన ప్రియురాలికివి కానుకలు. ఆ ముగ్ధమోహన రూపం తనది. ఒకవేళ అది తన విరహానికి తపించి, కృంగి, కృశించి, నశించిపోతే? అనే సందేహం కలిగేటప్పటికి వాని గుండె ఝల్లుమంటుంది. 'కాదు, కాదు అలా ఎన్నటికీ కాదు' అని వాని అంతర్వాణి పదేపదే గద్దించి పలుకుతుంది. దానితో అతను ఊరటచెందుతాడు. మనసును కుదుటపరచుకొంటాడు.

ఇప్పటికి సాధూరామ్ నిల్వచేసినధనం ఇరవైవేలు దాటింది. వాని లక్ష్యం సిద్ధించింది. ఆశలు ఫలించే సమయం సమీపించింది. 'ఇంక ఇంటికి వెళ్లాలి' అనే తలపు కలిగేటప్పటికి వాని శరీరం ఉప్పొంగి కుప్పిగంతులు వేస్తోంది తనకు ఆశ్రయమిచ్చిన అమీరుతో "ఇంక నేను వెళ్లాలి" అన్నాడు. "ఎక్కడికి స్వామీ?" అన్నాడతను అయోమయంగా. "పరమేశ్వరుడు నిర్దేశించినచోటికి". "మేము ఏమైనా అపరాధం చేసివుంటే క్షమించమని వేడుకొంటున్నా. తమరుమాత్రం మమ్మల్ని విడచిపెట్టకండి." అంటూ ప్రాధేయపడ్డాడు భాగ్యశాలి. "మీరా? అపరాధం చెయ్యడమా! అలా ఎన్నడూ అనుకోకండి. నేనిక్కడ అవసరమైనదానికంటె ఎక్కువ కాలమున్నాను. మీతోనే చిరకాలం ఉండిపోడం నాకు ఉచితం కాదు. నా కర్తవ్యం చాలాఉంది. పరమేశ్వరుడు మీకు మేలుచేస్తాడు. ఈ సాయంకాలమే నా ప్రయాణం." అన్నాడు సాధూరామ్. ఏమీ మాట్లాడలేక నిశ్చేష్టుడై నిలబడిపోయాడు భాగ్యవంతుడు.

సాయంకాలం తన చేతిసంచిని తంబురను తీసుకొని బయలుదేరాడు సాధూరామ్. భాగ్యశాలి తన కుమారుని వెంటబెట్టుకొని పాదచారియై సాధూరామ్‌తో బయలుదేరాడు. అనేకమంది ధనవంతులు బీదవారు విషణ్ణవదనాలతో ఆయనకు వీడ్కోలు నిచ్చారు. రైలు ఎక్కి అందరికీ చేతులు జోడించి నమస్కరించాడు సాధూరామ్ రైలు దృష్టికి దూరమయేవరకూ నిండినకళ్ళతో, బరువెక్కిన హృదయంతో చేతులు జోడించి నమస్కరిస్తూ తన కుమారునితో నిలబడ్డాడా భద్రపురుషుడు. ఆనాటి రైలు ప్రయాణం కిన్నెరగానం వింటూ మలయమారుతంలో తేలిపోతూన్నట్లనిపించింది సాధూరామ్‌కి.

తన తంబురాను రైల్లోనే వదలి బెజవాడ ప్లాట్‌ఫారంమీద దిగాడు చిట్టిబాబు. నేటికి పది సంవత్సరాలనాడు తాను తంబుర చేతబట్టుకొని ఆ ప్లాట్‌ఫారమ్‌మీద ఉన్న స్థితికి నేటి స్థితికి పోల్చుకొన్నాడు. దీర్ఘమైన నిట్టూర్పువిడచి తొందరగా బజారుకి వెళ్లాడు. పదిసంవత్సరాలుగా పెరిగిన గడ్డమూ తలకట్టూ తీయించి చక్కగా క్రాపు చేయించాడు. నాలుగుజతల షుర్వాలు, షేర్వాణీలు తయారుచేయించాడు. తలకు టోపీ, కళ్లకు కాళ్ళకు జోళ్లుకొన్నాడు. తన ప్రియురాలు ఎటువంటి చీరలుధరిస్తే ఆమె అందం ఇనుమడిస్తుందో పదిసంవత్సరాల క్రితమే తాను ఊహించుకొన్నాడు. ఎటువంటి నెక్‌లెస్ బాగుంటుందో తనకు తెలుసు. ఒక డజను చీరలు వాటికి సరిపడే జాకెట్టుగుడ్డలు, రవ్వలూ, రాళ్ళూ పొదిగిన నెక్‌లేసును కొన్నాడు. వాటిని ధరించిన తన భార్యరూపాన్ని మనఃఫలకంమీద చిత్రించుకొన్నాడు. తన తండ్రికి సవతి తల్లికి కూడా బట్టలు కొన్నాడు. హైదరాబాద్ అమీరు దుస్తులతో, పెద్ద పెట్టెను కూలివానికెత్తి మరునాడు రైలు ఎక్కాడు.

రైలు రాజమండ్రికి బయలుదేరింది. చిట్టిబాబు ఎక్కిన పెట్టెలో జనం నిండుగావున్నారు. వానికి ఎదురుగా పెట్టెకు అడ్డంగా ఉన్న సీటులో ఒక యువకుడు యువతి కూర్చున్నారు. యువతి ఒడిలో ఒక సంవత్సరం వయస్సుకలిగిన పసిపాప ఉన్నాడు. వారు ధరించిన దుస్తులు వారి పెట్టెలు చూస్తే తగినంత భాగ్యవంతులవలె కనుపిస్తున్నారు. అతడొక ఉన్నతోద్యోగి కావచ్చునని తోచింది చిట్టిబాబుకి. వానికి పంట్లాం, బుష్‌కోటు, రిస్ట్‌వాచి, కాలికి బూటు ఉన్నాయి. ఆ యువతి చాలా అందమైనది. వారికి వీనికి మధ్య ఎంతోదూరం లేకపోయినప్పటికి మధ్యసీటులో కూర్చున్న మనుష్యులు అడ్డుగా ఉన్నారు. అయినా ప్రయత్నంతో పదేపదే ఆమెవైపు చూచాడు. ఒకసారి కళ్ళజోడుతీసి పరీక్షగా ఆమె ముఖం చూచాడు. పిల్లచేపల్లా మెరిసే కళ్లు, పద్మపత్రంలాంటి ఫాలభాగం, గులాబిరేకును పోలిన చెక్కిళ్లు, పిల్లతుమ్మెదలవంటి సుడులుతిరిగిన ముంగురులు మొదలైన తన భార్య

పోలికలు ఆమెలో చూచాడు. మనస్సు పరిపరివిధాల పరుగులెత్తుతోంది. గుండె దడదడలాడుతోంది. "ఛా, నేను పొరబడుతున్నాను. ఈ చెక్కిళ్లు కొంచెం నొక్కుకొనిపోయి ఉన్నాయి. పెదిమలు వడలినట్లున్నాయి. ఈ యువతి కొంచెం సన్నంగాను పొడుగ్గాను ఉంది. అయినా ఒడిలో పిల్లవాడు! సరిగా ఆమెకు అక్కలా వుంది." కాని ఆమెకు అక్క ఉన్నట్లే నేనెప్పుడూ విననూలేదు, చూడనూలేదు. "మనిషినిపోలిన మనుషులు ఉంటారు. నాకుండే ఆత్రతకొద్దీ మతి భ్రమిస్తోంది." అని అనుకొంటూ కళ్లజోడు తగిలించుకొన్నాడు. ఆ యువతికూడా తన వైపు చాలాసార్లు ఒక్కొక్క క్షణంసేపు చూడ్డం తాను గమనించాడు. బహుశా అందుకు కారణం తన వేషం కావచ్చు. ఆమెయే కాకుండా ఆ పెట్టెలోని చాలామంది తన్ను ఆ విధంగా చూచారు. ఈ విధంగా యేమో తలచుకొంటూ చెదరిన మనసును కూడగట్టుకొన్నాడు. గుండె దిట్టపరచుకొన్నాడు. కాని ఎంత ప్రయత్నించినా అనుమానం, మనస్సులో పాదరసంలా మెదులుతూనేఉంది. మధ్య మధ్య ప్రయత్నంచేసి ఆమెను చూడకుండా ఉండలేకపోతున్నాడు. ఆమె పమిటకొంగును మేలిముసుగులా వేసుకొని ముఖం ప్రక్కకు పెట్టుకొని కూర్చుంది. అందుచే ఆమె ముఖం ఇప్పుడు కనిపించడంలేదు. ఎట్టకేలకు బండి గోదావరి స్టేషను చేరింది. ఆ దంపతులు దిగిపోయారు. ఆమె ప్లాటుఫారమ్‌మీద ఉండగా పరీక్షగా చూడాలని అనుకొన్నాడు. కాని ఆమె ముఖం మేలిముసుగు చాటున కనుపించలేదు. తాను కాకినాడకు టిక్కెట్టు తీసుకొన్నాడు. ఐనా బండిలో ఉండలేకపోయాడు. కూలీని పిలచి పెట్టెతీసుకొని రమ్మన్నాడు. ఆయువతీ యువకులు రిక్షా ఎక్కారు. తనుకూడా ఒక రిక్షాలో కూర్చుని పోనిమ్మన్నాడు. రిక్షావాడు 'ఎక్కడికండి?' అన్నాడు. "ఆ వెళ్లే రిక్షా వెనుకనే పోనియ్యి" అని ముందు వెళ్లిపోతూన్న రిక్షాని చూపించాడు. రిక్షావాడు ఒకసారి వానివైపు వింతగా చూచి రిక్షా పోనిచ్చాడు. ఎదుటి రిక్షా ఆర్యాపురంవైపు నడచింది. చుట్టూ ప్రహరీగోడ ఉన్న ఒక డాబాదగ్గర ఆగింది. ఆ యువతి వెంటనే లోనికి పోయింది. "ఇంకా ముందుకి పోనియ్యి" అన్నాడు రిక్షావానితో. ఒక ఫర్లాంగు వెళ్లాక 'ఆగు' అన్నాడు. రిక్షా ఆగింది; "సూపర్‌వైజరుగారు ఉన్నారేమో అడుగు ఆయింట్లో" అని ఒక యిల్లు చూపించాడు రిక్షావానికి. అతను వెళ్ళి తిరిగివచ్చాడు. "లేరన్నారండి" అన్నాడు. "సరే, దగ్గరలోని భోజనహోటలుకి తీసుకొనివెళ్ళు." రిక్షా తిన్నగా స్టేషను దాటి ఒక హోటలు దగ్గర ఆగింది. చిట్టిబాబు హోటలులోని ఒక గదిలో బస చేశాడు. స్నానం భోజనం చేసి గదిలో నికుర్చీలో వదుంవాల్చాడు. ఆ స్త్రీ పురుషులు చేరినయిల్లు తనకు బాగా గుర్తు ఉంది. కాని వారెవరో తానెలా తెలుసుకోగలడు. ఆయనెవరో తెలుస్తుంది. కాని ఆమె యెవరో ఆమె పుట్టుపూర్వోత్తరాలు యేమిటో ఎలా తెలుస్తాయి? అసాధ్యమనిపించింది. లేచి కూర్చుని ఆలోచించాడు. పచారుచేశాడు. మళ్లీ కూర్చున్నాడు. ఒక గంటకు ఒక నిర్ణయానికి వచ్చాడు. 'ఆఁ, అలా చేస్తేనే బాగుంటుంది.' అనుకొన్నాడు. త్వరగా గదికి తాళంవేసి హోటలు మేనేజరుదగ్గరకు వెళ్ళి "ఒక పోస్టల్ కవరు దొరుకుతుందా?" అని అడిగాడు. మేనేజరు డ్రాయరు సొరుగులో వెతికి కవరు యిచ్చాడు. కాగితం పెన్నూకూడా వానివద్దనేతీసుకొని గదిలోకివెళ్లాడు. తన మామగారిపేర ఉత్తరం వ్రాయనారంభించాడు—

బ్రహ్మశ్రీ మామగారికి, తమ అల్లుడు చిట్టిబాబు నమస్కరించి వ్రాయునది—

ఇంతకాలానికి నాపత్తా తెలియజేస్తూ మీకు ఉత్తరం వ్రాయడానికి సాహసిస్తున్నాను. నేను అపరాధిని. మీకు, మీ అమ్మాయి లక్ష్మికి చాలా అపచారం చేశాను. కుటుంబ దుస్థితికి మనస్సు వికలమై పదిసంవత్సరాలక్రితం ఇల్లు వదిలిపోయాను. నా జీవితయాత్రకు యేదో మార్గం చూచుకొంటేనే గాని ఇల్లు చేరవలచుకోలేదు. నా కోరిక ఫలించేవరకు మీకు నా ఉనికిని తెలియజేయడానికి నామనసు అంగీకరించలేదు. నా ప్రవర్తన చాలా అన్యాయమైనదని నే నెరుగుదును. దుర్భర దుస్థితికి లోనైన నాకు అంకెకంటె గత్యంతరం లేకపోయింది. పది సంవత్సరాల అవిరళకృషివల్ల నేటికి పరమేశ్వరుడు నన్ను అనుగ్రహించాడు. నా కోరిక సఫలమైంది. ఇంక నా జీవితాన్ని ఒక బాటలో నిరాటంకంగా నడుపుకొనగలననే ధైర్యం కలిగింది. నేను చేసిన అపరాధాన్ని విస్మరించి నన్ను మన్నించమని వేడుకొంటున్నాను. క్షమించానని మీరు వెంటనే జాబు వ్రాస్తే ఇల్లు చేరుకొంటాను. లేదా నేను మీ ముఖం చూడలేను.

చిత్తగించవలెను,

చిట్టిబాబు.

C/o. లక్ష్మీభవన్, రూమ్ నం. 4.

రాజమండ్రి.

చిట్టిబాబు

కవరును వెంటనే పోస్టుచేసి వచ్చాడు చిట్టిబాబు. అతి కష్టంతో వారంరోజులు దొర్లించాడు. ఈ వారంలోనూ నాలుగుసార్లు ఆర్యాపురం వెళ్లాడు. ఆ డాబా ముందునుండి నడచి ఆవీధి చివరవరకు వెళ్ళి మళ్లీ తిరిగివచ్చేవాడు. ఎవరో ఆ యింట్లో వున్న అలికిడిమాత్రం గోచరించేది. కాని ఆమె కనుపించలేదు. ప్రతిదినం ఉదయమూ సాయంకాలమూ ఉత్తరం వచ్చిందా అని హోటలుమానేజరును అడుగుతూ ఉన్నాడు. వారం గడిచిపోయింది. కాని వాని ఉత్తరానికి జవాబురాలేదు. ఎనిమిదోరోజున మళ్లీ మామగారిపేర ఉత్తరం వ్రాశాడు. వెంటనే తన ఉత్తరానికి జవాబు వ్రాయమని కోరాడు. లేదా తాను మళ్లీ అజ్ఞాతవాసంలోకి పోతానని వ్రాశాడు. ఐదోరోజుని జవాబు వచ్చింది. కవరు చేతబట్టుకొని గదిలోకి పరుగెత్తాడు. లోపల గడియవేశాడు. దడదడలాడే చేతులతో కవరు చించాడు. పరమేశ్వరుని తలచుకొని ఉత్తరం విప్పి చదివాడు. కళ్లు నీళ్లతో నిండిపోతున్నాయి. చేతులు కంపిస్తున్నాయి. కాగితం పట్టుకొనడం కష్టమౌతోంది మరల మరల ఎన్నోసార్లు చదివాడు. ఎన్నిసార్లు చదివినా అందులోని విషయమింతే—

చిట్టిబాబుకి, ఆశీస్సులు!

నీవు వ్రాసిన ఉత్తరాలు రెండూ చేరాయి. ఈనాటికి నీజాడ తెలిసినందుకు సంతోషించాను. నీవు ఇల్లువదలి వెళ్ళిన తరువాత ఆరుసంవత్సరములవరకూ నీజాడ తెలుసుకొనేందుకు మాచేతనైన ప్రయత్నాలన్నీ చేశాము. కాని లాభంలేకపోయింది. కన్నకూతురు ముఖంచూస్తుంటే గుండె చెరువైపోయేది. ఆ ఆరుసంవత్సరాలూ మా కుటుంబం సుఖంగా నిద్రపోలేదు, తృప్తిగా భోజనం చెయ్యలేదు. ఆ తరువాత ఒకనాడు మాయింటికిఎదురుగావున్న రాఘవరావుగారింటికి వారి మేనల్లుడు వచ్చాడు. అతను బాగా చదువుకొన్నవాడు, సంస్కారంకలవాడు. బెజవాడలో రిజిస్ట్రారుగా పనిచేస్తున్నాడు. వాని భార్య అప్పటికి కొద్దికాలంక్రితమే మరణించింది. తను వచ్చిన నాలుగురోజుల్లో మా కుటుంబపరిస్థితులు తెలుసుకొన్నాడు. ఒకనాడు రాఘవరావుగారూ అతనూ వచ్చి "మీ అల్లుని జాడ యేమైనా తెలిసిందా?" అని అడిగారు. నేను తెల్లబోతూ లేదన్నాను. "అతను వస్తాడనే ఆశయేమైనా ఉందా?" అని అడిగారు. "ఇంకా ఆశ యేమిటండీ, ఆరుసంవత్సరాలు గడిచిపోయాయి" అన్నాను. "మీరు అన్యథా భావించకపోతే నేనొక మాటచెప్తాను" అన్నాడు రాఘవరావుగారు. "అలాగే, చెప్పండి" అన్నాను. "మీ అమ్మాయికి వివాహంచెయ్యండి. వరుడు సిద్ధంగావున్నాడు" అన్నాడాయన. నేనింకా పూర్వసంప్రదాయాన్ని పాటించేవాణ్ణి కావడంచేత ఆయన మాటకు నిశ్చేష్టుడనయాను. "అలాచెయ్యడం అసంభవం. క్షమించండి" అని ఆనాడు వారికి జవాబుచెప్పాను. కాని దుర్భర పరిస్థితులు నీ మనస్సును వికలం చేసినట్లే నన్నూ చేశాయి. నేను వివశుడనయాను. నీజాడ వెంటనే తెలియజేస్తూ ఇంటికి చేరవలసినదని, లేదా నా కుమార్తెను మరల వివాహం చేయుదునని పత్రికలో ప్రకటించాను. అప్పటికికూడా నీజాడ తెలియలేదు. ఒకనెల తరువాత రాఘవరావుగారి మేనల్లునికిచ్చి నా కుమార్తెను అగ్నిసాక్షిగా వివాహం చెయ్యవలసివచ్చింది. వారికి గడచిన సంవత్సరం కుమారుడు కలిగాడు. ఇరవైరోజులక్రిందట వానికి ఉద్యోగం బదిలీ అయింది. ఇప్పుడు వారు బెజవాడలో లేరు. నీవు గడచినదానికి చింతించిన లాభంలేదు. నీ తండ్రిగారు నీకై తపిస్తున్నారు. వారినిచేరి వేరుమార్గం చూచుకొని సుఖించవలసినదని నా సలహా. పరమేశ్వరుడు నీకు మేలు చేస్తాడు.

నీ హితైషి,

రామనాథశాస్త్రి.